

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

21. századi közoktatás –
fejlesztés, koordináció

E D U C A T I O

Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai
Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Hátrányos helyzetű 3–7 éves korú gyerekek integrált óvodai nevelése

A Biztos Kezdet Óvodai Program háttér tanulmányai
3. kötet

SZÉCHENYI TERV

Hátrányos helyzetű 3–7 éves korú gyerekek integrált óvodai nevelése

A Biztos Kezdet Óvodai Program háttér tanulmányai

3. kötet

Az inter- és multikulturalitás elmélete

Jelen kiadvány a „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció”
kiemelt projekt keretében készült.

Projekt száma: TÁMOP-3.1.1-08/1-2008-0002

Főkezdvezményezett: Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap,
az Európai Regionális Fejlesztési Alap
és a Magyar Állam társfinanszírozásával valósul meg.

Készítette:
Pásztor Miklósné dr.

Szerkesztette:
Labáth Ferencné

Kiadja az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
Felelős kiadó: Kerékgyártó Sándor ügyvezető
1122 Budapest, Maros utca 19–21.
Telefon: (06 1) 477 3100
Fax: (06 1) 477 3136
e-mail: info@educatio.hu
internet: www.educatio.hu

TARTALOM

Bevezető	7
Bevezetés	9
3. Az inter- és multikulturalitás elmélete	11
3.1 Bevezetés	11
3.2 A kultúra fogalma	11
3.3 Az inter- és multikulturalitás fogalma, értelmezése, a jelenség mai problémái	12
3.3.1 Multikulturalitás, multikulturalizmus	12
3.3.2 A szubkultúrák elmélete	13
3.3.3 A szociális tanulás elmélete	13
3.3.4 A címkézés elmélete	14
3.3.5 Az előítélet, a sztereotípa	15
3.4 Inter- és multikulturális nevelés	16
3.4.1 Inter- és multikulturális nevelés az óvodában	16
3.5 Az interkulturális értékeket közvetítő óvodai program tartalmi és módszertani lehetőségei	17
3.6 A multikulturális értékeket közvetítő óvodai program tartalmi és módszertani lehetőségei	19
3.6.1 „Jó gyakorlatok” az óvodai multikulturális tartalmak megjelenítésére	19
3.7 Befejezés	21
3.8 Felhasznált irodalom	22

Bevezető

Tisztelt Olvasó!

A közoktatás fejlesztésében való részvétel nagy felelősség volt a múltban is és a mában is. Felelősség azoknak, akik kijelölik az irányait, kitűzik a céljait, meghatározzák a feladatait, és felelősség azok számára is, akik részt vesznek a kidolgozott fejlesztés kipróbálásában, véglegesítésében.

Így van ez a Biztos Kezdet Óvodai Program esetében is, amely a TÁMOP 21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció (TÁMOP-3.1.1-08/1-2008-0002) kiemelt projekt 1. számú „Fejlesztéskoordinációs hálózat, horizontális együttműködések kiépülésének ösztönzése, támogatása” pillérének része.

A TÁMOP-3.1.1 program keretében megvalósuló fejlesztések célja olyan támogató pedagógiai rendszer kialakítása, amely a konkrét pedagógiai gyakorlat és tevékenység szintjén segíti a közoktatási intézményeket a minőségi oktatás és az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés biztosításában.

Ezen célok érdekében a Biztos Kezdet Óvodai Programban újszerű módon, az eddigi pedagógiai gyakorlattól eltérően, szociális és egészségügyi tevékenységeket is kíván támogatni az óvodai pedagógiai munkában.

A program révén a családok bevonásával és aktív részvételével valóra válik a hátrányos helyzetű gyerekek hozott – alkalmazkodási, életmódbeli, kulturális és szociális területeken jelentkező – hátrányainak enyhítése. Az iskolával való szoros együttműködéssel az óvoda–iskola átmenet előkészítése, ezáltal a későbbi lehetséges lemaradások, hiányosságok és különbségek minimalizálása valósul meg.

Örömkre szolgál, hogy a Biztos Kezdet Óvodai Program keretein belül megvalósult tevékenységek eredményeit jelen tanulmánykötetben közkinccsé tehetjük.

Bízunk abban, hogy kiadványunk tartalmas gondolatokkal segíti a szakmai munka továbbfejlesztését, és a nagyközönség számára is hasznos információkkal szolgál a program által elért pedagógiai eredményekről.

Milánkovics Ibolya
TÁMOP-3.1.1
Közoktatás-fejlesztési Iroda
irodavezető
Educatio Társadalmi
Szolgáltató Nonprofit Kft.

Labáth Ferencné
TÁMOP-3.1.1
Közoktatás-fejlesztési Iroda
óvodai csoport szakmai vezető
Educatio Társadalmi
Szolgáltató Nonprofit Kft.

Schanda Tamás János
TÁMOP-3.1.1
Közoktatási Osztály
osztályvezető
Educatio Társadalmi
Szolgáltató Nonprofit Kft.

Bevezetés

„A nevelés teremti az embert és az ember a hazát.”

(Brunsztvik Teréz)

Brunsztvik Teréz 1820 körül fogalmazta meg – tanulmánykötetünk jelmondataul választott – fenti gondolatát, amely napjainkban is útmutatást, irányt ad. Ennek az eszmének a jegyében munkálkodnak nagyon sokan a mai Magyarországon – óvodapedagógusok, dajkák, gyógypedagógusok, védőnők, gondozónők, egyházi személyek és civil szervezetek képviselői, és nem utolsósorban szülők is. A közel húsz esztendőszakmai múlttal rendelkező Okker Zrt. is ezt képviselve alkotta meg a tanulmánygyűjteményt.

A társadalmunk legelesettebbjeit, a leginkább hátrányos helyzetben lévő gyermekeket segítő Biztos Kezdet Óvodai Program kapcsán született kötetünknek nem csak témaválasztása fontos és időszerű, hanem az egyes témák bemutatása is szakszerű és igen alapos. Írásunk átfogó képet ad a kora gyermekkori intervención, az inter- és multikulturalitás elméletén és gyakorlatán át a Biztos Kezdet Óvodai Programban érintettek együttműködéséről, a pedagógiai diagnosztikai eljárások gyakorlatban kipróbált módszereiről, a játék és a tevékenységekben megvalósuló tanulás általi komplex fejlesztésről. Ezeket túl részletesen bemutatja a program bevezetését, hátterét, pedagógiai tapasztalatait.

Érdekes és rendkívül tanulságos a programot megvalósító és a kontrollóvodák helyzetéről végzett felmérésünk. A kapott adatok néhol elszomorítóak, máshol örvendetesek. Elgondolkodtató, hogy a megkérdezettek vajon mit és hogyan fognak a jövő nemzedékének átadni. A felmérésből az is kiderül, hogy ezen a területen sok még a kiaknázatlan lehetőség, és igyekszünk konkrét, részletes szakmai segítséget adni a (halmozottan) hátrányos helyzetű gyermekek esélyteremtéséhez. A háttér tanulmányok egyes fejezeteiben erre is kapunk kiváló ötleteket. A módszertani tanácsok mellett egy-egy szituációba konkrétan is beépíthető megoldásokkal találkozhatunk. Ezek az ötletek kiérlelték, kreatívak, olyan alaposan és szakszerűen kidolgozottak, hogy akár módszertani segédletként is használhatóak. A sok jó és újszerű ötlet mellett a szerzőket külön elismerés illeti gördülékeny, igényes, pontos stílusukért is, illetve azért, mert soraikból mindvégig a pedagógusi elhivatottság, az ügy tisztelete és szeretete árad.

Átgondolt, jól felépített, koherens tanulmánykötetet vehet kezébe az érdeklődő, azonban a figyelmes olvasónak feltűnhet egy-egy grafikon vagy szövegrész ismétlődése a különböző fejezetekben. Ennek oka az, hogy a kérdőíves felmérés eredményeit minden szerző más-más aspektusból, a saját szemszögéből nézve vizsgálja, így kapunk teljes képet az adatok hátterében álló valós helyzetről. Természetesen a kiadvány fejezetei külön-külön, önálló egységként is kiválóan megállják helyüket. Kiemelendő, hogy a szerzők által felhasznált irodalmak jegyzékei voltaképpen ajánlások is az olvasónak, hogy minél inkább el tudjon mélyülni az adott témában. Ezzel is segíteni kívánjuk a Biztos Kezdet Óvodai Programban részt venni szándékozó munkáját, hiszen a későbbi képzéseken is felhasználhatók ezek a szakirodalmak.

A téma iránt érdeklődő olvasók, szülők, pedagógusok, továbbá mindazok, akik hisznek a brunsztviki gondolat érvényességében, reményem szerint örömmel fogják kézbe venni és haszonnal fogják forgatni tanulmánykötetünket.

Dr. Igaz Sarolta

vezérigazgató

Okker Zrt.

3. Az inter- és multikulturalitás elmélete

3.1 Bevezetés

Hazánkban a rendszerváltás óta a „bezárt világ” nyitásával, a vasfüggöny leomlásával színesebb és változatosabb kultúrák jelentek meg a mindennapok emberi érintkezésében.

Különböző etnikai, vallási csoportok és közösségek más-más hagyományok, elvek mellett élnek életüket. Nyelvi, kulturális, viselkedési, érintkezési és konkrét gyakorlati, például étkezési szokásoknak a többségtől eltérő jellegzetességei, (főként a fővárosban, nagyobb városokban) a kukákban kincset kereső emberek „furcsa jelenségei” készítetik csodálkozásra a hétköznapi emberét. Ezeknek a „másságoknak” a hátterében sokféle társadalmi, kulturális tényező áll. A pedagógiai munka vonatkozásában gyakori kérdésként fogalmazódik meg, hogy mit kell tenni az ilyen családokból érkező gyerekekkel, igényel-e speciális tudást nevelésük, fejlesztésük, és egyáltalán szükséges-e ezeket az eltérő jellemzőket figyelembe venni.

Jelen tanulmány keretében az elmélet és a gyakorlati tapasztalatok együttese által kívánunk e kérdésre választ adni. A pedagógiai munka sikere többek között attól is függ, hogy a plurális értékrendszerek, szokások, hagyományok egymás mellett élése, jelenléte milyen módon válik természetessé, elfogadottá, különösen a társadalom meghatározó alrendszerének tagjai, pedagógusok, orvosok, a szociális szféra különböző képviselői: bírák, ügyészek stb. révén.

A gyerekek sokszínű társadalmi, kulturális hátterének felismeréséhez, tudatosításához, a megfelelő nevelési módszerek kiválasztásához a pozitív és elfogadó pedagógusi attitűd, a folyamatos fejlesztendő pedagógiai képességek mellett megfelelő ismeretekre is szükség van.

„Alapvető kívánalom a nyitottság, a tolerancia, a mások elfogadásának követelménye, a gyerekek otthonról, a családból magukkal hozott értékeinek, normáinak, szokásainak figyelembevétele, az erre való alapozás a tanítás és a nevelőmunka folyamatában. Nem feledhetjük, hogy a tanuló ember, a gyermek csak is környezetével együtt szemlélve érthető meg, így annak kulturális háttere, nyelve, szimbólumrendszere, szokásvilága, értékeinek ismerete nélkül nehéz sikeres pedagógiai munkát végezni. A nevelőmunka során a pedagógus saját mintája, példája nyomán alapozza meg tanítványaiban a másik ember elfogadásának, a hozzá való pozitív viszonyulás alapjait. Amennyiben felelősségteljes, multikulturális érzékenységgel felruházott nemzedéket szeretnénk, [...] sokat kell tennünk a felnövő fiatalok szociális kompetenciáinak fejlesztése, a sokszínűség megismertetése és elfogadtatása érdekében.”¹

3.2 A kultúra fogalma²

Kultúrán általában annak a társadalomnak vagy csoportnak a jellegzetességeit értjük, amelybe az egyén beleszületik: értékek, hitkérdések, hiedelmek, szokások, viselkedésminták, életmódbeli jellegzetességek stb. Ezek között vannak olyanok, amelyeket a többségi kultúra is elfogad, és vannak olya-

¹Torgyik Judit–Karlóvitz János Tibor: Multikulturális nevelés. Bp., Bölcsész Konzorcium, 2006. 7.

²http://www.educatio.hu/download/hefop/project_2/multikulturalis_pcs.pdf (Látogatva: 2011. 02. 02.)

nok, amelyek a kisebbségek sajátjai. Ezek alapján a társadalmi csoportok érzékelik, kevésbé jó esetben pedig megítélik az egyes egyének és a kisebbséghez tartozó csoportok viselkedését.

A kultúrának azonban többféle megközelítése és a viselkedésnél szélesebb értelmezése van. A *kultúra* közös hiedelmek, értékek, szokások, viselkedések és termékek rendszere, amelyet a társadalom tagjai generációról generációra, tanulás útján sajátítanak el. A kultúra segíti a világban való eligazodást. A kultúra gondolatokban, ismeretekben és viselkedési módokban érhető tetten. Olyan átörökített tudás, amely csupán bizonyos mértékben állandó, de állandóan változik, fejlődik is, hiszen egy adott kultúrkört mindig érnek külső behatások más kulturális tendenciák által. A kultúra jelenti azt a módot is, ahogyan az emberek a kulturális tudásuk alapján viselkednek, gondolkodnak, hozzáállnak kérdésekhez, gondolatokhoz, tettekhez, bizonyos cselekvésekhez, amelyek alapján életük stratégiáit (tudatosan vagy látenszen) kialakítják.

3.3 Az inter- és multikulturalitás fogalma, értelmezése, a jelenség mai problémái

A multikulturalizmus-kutatók terminológiája nem egységes. A multikulturalizmus fogalma az Amerikai Egyesült Államokból indult el az 1970-es években. Európában alapvetően a Német Szövetségi Köztársaságban interkulturális nevelés néven honosodott meg. A francia nyelvhasználatban (a némethez hasonlóan) a szakirodalomban szintén interkulturális nevelésként terjedt el. A hazai szakirodalomban mind a két terminológia megtalálható. Az *interkulturális* azt jelenti, hogy a mindennapi érintkezések során két vagy több kultúra találkozik egymással egyéni, csoportos, nemzeti vagy nemzetközi szinten. A *multikulturalizmus* fogalmának többféle értelmezése lehetséges. Mihály Ildikó meghatározása szerint kölcsönös együttélést és megértést jelent egyazon társadalomban élő különböző kultúrák között.³

3.3.1 Multikulturalitás, multikulturalizmus

A multikulturalitás fogalmát sokan és sokféleképpen értelmezik és magyarázzák, és a történelmi gyökerek alapján jelentős eltérések tapasztalhatóak. Egyes kutatók⁴ a multikulturalitást kizárólag egy ország politikai határain belül élő többségi és kisebbségi népekkel kapcsolatban értelmezik. Szerintük együttélést és megértést jelent az egyazon társadalomban élő különböző kultúrák között. A fogalom tágabban értelmezhető különböző kultúrájú országok esetén is. Az Európai Unió szintén egységet alkot, a különböző népek egymás mellett élnek (korlátozás nélkül), és a multikulturalitás így is érvényesül. A multikulturalitás esetében az adott közösség tagjai együttélésre kényszerülnek, azonban gyakran elkülönült csoportokként élnek, megtartva kulturális, vallási, etnikai különbözőségüket.

A multikulturalizmus elsődleges célja a kisebbség és a többség egymáshoz való viszonyulásának, egymás elfogadásának és az egymáshoz való alkalmazkodásnak a rendezése. A kisebbség és a többség érintkezése vagy elkülönülése során az egyén vagy csoport különböző stratégiákat fejleszt ki annak megfelelően, hogy törekszik-e az egymáshoz való alkalmazkodásra vagy elutasítja azt. A kisebbség és a többség viszonyának négy lehetséges variációja van annak alapján, hogy a többség milyen mértékben hajlandó a kisebbség elfogadására, és a kisebbség mennyire törekszik saját kultúrájának megőrzésére: az integráció, a szegregáció, az asszimiláció és a marginalizáció.

A többségi, befogadó társadalom sok esetben (részleges vagy teljes) asszimilációt követel meg a kisebbség tagjaitól. A demokrácia követelményeként napjainkban a kulturális másság megőrzése az elfogadottabb a korábbi asszimilációs stratégiák helyett. A szegregáció csoportos, a marginalizáció pedig egyéni társadalmi kirekesztettséghez vezet.

3 Mihály Ildikó: A multikulturális nevelés a világban. In: Új Pedagógiai Szemle, 2001. 4. sz. 58–65.

4 Uo.

A multikulturalizmus valódi célja azonban az integráció megvalósítása, illetve az emberek felkészítése a sikeres integrációra, hiszen ez az az út, amelyen a csoportokat, és benne az egyéneket nem éri diszkrimináció. Integráció alatt a közös jogrendszer, közös szabályok, jogok és kötelességek keretei között való békés együttélés értendő, amelyben az egységes keret nem akadályozza meg az egyéni, illetve csoportos hagyományok, a kultúra, a közös együttélés szabályait nem sértő attitűdök és beállítódások megtartását, gyakorlását. A közös feltételrendszer kialakításához kompromisszum szükséges, a közös keretfeltételek betartása mindkét fél felelőssége, valamint a keretek megszegése esetén a másik figyelmeztetése mindkét fél kötelessége.⁵

3.3.2 A szubkultúrák elmélete

A szubkultúra fogalmán egy kisebb csoport sajátos érték- és normarendszerét értjük, amely eltér a többségi csoportétól. Napjainkban a szubkultúra teljes kibontakozását figyelhetjük meg.

A szubkultúra fogalma először a fiatalkori bűnözés tanulmányozásával kapcsolatban merült fel. Legelterjedtebb értelmezése, hogy a szubkultúra egy olyan csoport megkülönböztető normáira, értékeire, hiedelmeire és életstílusára utal, amely elhatárolódott más csoportoktól, és attól a nagyobb kulturális és normatív rendszertől, amelynek része. Ily módon az egyik végponton ott találjuk azokat a szubkultúrákat, amelyek a nemzeti kultúrának csak néhány elemében osztoznak (pl. a cigányok), a másik végponton pedig azokat, amelyeknek csak kevés markáns megkülönböztető elemük van, inkább csak variációk (például területi vagy osztálybeli szubkultúrák). Ezek között a végpontok között számos egyéb szubkultúrát találunk, amelyek tagjai a nagyobb társadalomhoz való kötődésnek különféle fokozatait mutatják.⁶

Minél összetettebb egy kultúra, és minél heterogénebb a populáció, annál több szubkultúra létezik. Az életkor, a nem, az etnikai hovatartozás, a vallás, a lakóhely és a régió gyakran együttesen hozza létre a szubkultúrák sokaságát a modern, iparosodott, komplex társadalmakban, valamelyest eltérő normákkal és viselkedésbeli elvárásokkal. Így a szubkultúrák akár átfedésbe is kerülhetnek egymással és a nemzeti kultúrával, és az egyének egyidejűleg és különféle mértékben több szubkultúra részesei is lehetnek.

Az elmélet jelentősége abban áll, hogy ráirányítja a figyelmet a tanulásra, ugyanis az alacsonyabb társadalmi osztályokból – társadalmilag elfogadott módon – felemelkedni leginkább a „tudás” által lehetséges.

3.3.3 A szociális tanulás elmélete

A szociális tanulás elmélete a másoktól való tanulást emeli ki fontos mozzanatként. Az elmélet gyökere a pavlovi reflexelmélet, de jelentős módosulásokkal. Flanders „utánzásos” tanulásnak nevezi, míg Bandauer „reprezentatív” vagy „modell szerinti” tanulásról beszél. Rotter nyomán azonban leginkább a „szociális tanulás” elméleteként terjedt el. Lényege szerint olyan személyes interakciós folyamatról van szó, amelynek során az egyén a minták alapján elsajátítja azokat a szükséges ismereteket és képességeket, amelyek a vonatkoztatási csoportba való beilleszkedéshez szükségesek.⁷

---

5 Lásd részletesebben: Tusa Cecília: Multikulturális pedagógiai tevékenységre való felkészítés a tanárképzésben Magyarországon. http://scipa.uni-pannon.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=66&Itemid=35 [Látogatva: 2011. 01. 15.]

6 Taylor, R. L.: Szubkultúrák és ellenkultúrák. <http://passzio.wplanet.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=5735> [Látogatva: 2010. 12. 10.]

7 Hegedűs T. András: Pszichológia. Fejlesztés, nevelés, szocializáció, pedagógusok. Bp., Aula Kiadó, 1997. 74.

A pszichológia utánzásos szociális tanulásméletté írná le ezt a folyamatot, és úgy véli, hogy az ember abban az esetben követ valamilyen magatartásformát, ha azt tapasztalja, hogy annak révén képes elérni a célját. Ezt a megoldást fogja a gyerek is választani, ha így képes elkerülni a kudarcot, fájdalmat.⁸

E szerzők az utánzásos szociális tanulást szinte kizárólagosan pozitív visszacsatolási folyamatként írják le, és hangsúlyozzák, hogy ennek az a feltétele, hogy a megfigyelőt közvetlenül vagy másodlagosan jutalmazták érte.

Domokos Andrea⁹ úgy gondolja, hogy a magatartást akkor is minták befolyásolják, ha nincsenek jelen pozitív vagy negatív töltésű visszajelzések; szerinte az agresszív viselkedés is tanult viselkedési minta. Így tehát „ha a kisgyerek azt látja, hogy különféle látszat kifogásokkal a szülő nem megy be a munkahelyére, vagy nem akar dolgozni, vagy így menekül el a konfliktusok elől, akkor ő sem akar részt venni a szabályozott óvodai együttműködésben, és minden konfliktus megoldásánál akaratlanul is a szülői minta lesz a mérvadó.”

Hegedűs¹⁰ szerint a modellválasztást leggyakrabban befolyásoló tényezők az alábbiak. Az ember hajlamos modellnek választani azt:

- aki őt sokszor jutalmazza;
- akinek a viselkedése az ő megítélése szerint vonzó, előnyös helyzetet eredményez;
- akivel kölcsönösen pozitív kapcsolatban áll – ez a motiváció fokozódik akkor, ha úgy érzi, hogy az adott személy viselkedésének utánzásával erősíti ezt a kapcsolatot, míg ha a modellt nem követi, a kapcsolat veszélyeztetetté válhat, elvesztheti a szeretetet;
- az embert befolyásolja a környezetében lévő különböző személyek státusza, szívesen utánozza azt a személyt is, akinek a szociális státusza a legkedvezőbbnek tűnik, aki privilegizált helyzetben van, vagy egyértelmű hatalmi lehetőségekkel rendelkezik.

Ezek a szempontok az óvodai nevelőmunka szemszögéből is értelmezhetőek:

- modellként választott személy lehet az a kortárs „jó barát”, szülő, pedagógus vagy azoknak csoportjai, akitől vagy akiktől elmarasztaló, becsmérlő, szidalmazó értékelés helyett elismerést kapnak a gyerekek;
- aki az adott csoportnorma szerint a leginkább megbecsült tag.

3.3.4 A címkézés elmélete

Ez az elmélet a deviáns magatartás okait keresi. Témánk szempontjából azért szükséges a tárgyalása, mert a szegénység, a deviancia, a bűnözés, a kulturális normák eltérése az idegenség érzése nyomán gyakran keverednek, és azonos minősítéseket kaphat. Az elmélet szerint ugyanazt a cselekményt a társadalom tagjai különbözőképpen ítélik meg, attól függően, hogy ki követte el. Az előítélet létrejöttének is fontos szerepet tulajdonít.

Illyés szerint¹¹ az intézményesített neveléstől való távolmaradás igen gyakori oka a családi nevelés és a kapcsolatrendszer hibás működése, a pedagógusoknak a gyerekeket minősítő ítéletei (a „megbélyegzés”) és a szabályok betartásának, elfogadásának nehézségei, a közösség viszonyulása a deviáns viselkedéshez és az azt tanúsító személyhez (nagyon gyakran a szülőhöz).

8 Patterson, G. R. – Littman, R. A. – Bricker, W.: Assertive Behavior in Children: A Step toward a Theory of Aggression. Monographs of the Society for Research in Child Development, 1967. 32. no. 5. 1–43.

9 Domokos Andrea: Az erőszak nyomában. Elméletek az agresszióról. In: Belügyi Szemle, 1997. 10. sz. 18.

10 Hegedűs i. m. [17. j.] 74.

11 Lásd részletesebben: Illyés Sándor: A deviáns másság. In: Devianciák Magyarországon. Szerk.: Dr. Münnich Iván – Moksony Ferenc. Szeged, Közélet Kiadó, 1994. 119–137.

Porkolábné¹² úgy véli, hogy a gyerekek és a szülők nem két lábón járó agyak és intellektusok, hanem pszichoszomatikus, szociális lények. Ez azt jelenti, hogy fontos számukra a környezet értékítélete, elfogadása. Berne¹³ tanítására hivatkozva hangsúlyozza, hogy valamennyi emberben benne él az a szükséglet, hogy fontosnak érezze magát mások szemében. Ha nem ismernek el bennünket, és nem vagyunk elégedettek, akkor visszautasítottnak, csalódottnak, depressziósoknak és kizsároltának érezzük magunkat. Ha semmi sem történik annak érdekében, hogy visszaálljon a csoporton belüli fontosság érzete, akkor visszavonulttá, egyedülállótá, kizárttá válunk, szélsőséges esetekben pedig társadalomellenes vagy saját magunk ellen irányuló viselkedési formákhoz folyamodunk. Felfogása szerint a kiesés, a csoportból való kiközösítés az, amitől a legjobban retteg az ember. Az identitástudat fontos szociálpszichológiai alapfeltétele annak, hogy az egyén érezhesse a saját magával és elsősorban azokkal a kisközösségekkel való azonosulási lehetőségét, amelyhez tartozik, mert az egyén csak ezeknek a közösségeknek a közvetítése által juthat el a nagycsoporttal való azonosulás tudatához.

Ezeknek a gondolatoknak üzenetértéke van a pedagógusok, a gyermekvédelemben és a szociális szférában dolgozó egyéb, a gyerekekkel és családjaikkal közvetlenül érintkező szakemberek számára. Mindazok, akik előítéleteik foglyai, hozzájárulnak ahhoz, hogy a problémákkal küzdő gyerekek és családjaik „meneküljenek” az adott közösségből, és olyan kisközösségekben keressék elfogadtatásukat, amelyek társadalmi szempontból problémásak vagy egyenesen elfogadhatatlanok.

3.3.5 Az előítélet, a sztereotípiák

Az előítélet Allport szerint „tényeken, vagy hibás vagy merev általánosításon alapuló előre kialakított vélemény”.¹⁴ Előítélettel találkozunk, ha az adott személy vagy csoport egy negatív tapasztalatot átvisz a későbbi szituációkra, vagy harmadik személytől szerzett információk alapján eleve elítélő módon áll egy adott szituációhoz, egyénhez, csoporthoz vagy cselekvéshez. Előítéletes viselkedés főként személyekkel és csoportokkal szemben alakul ki. Az adott egyénnel szembeni előítélet alapulhat személyes rossz tapasztalaton, és kialakulhat csupán átvett információk alapján is. Az előítéletes viselkedés bizonyos szempont(ok) alapján ítéli a személyek viselkedését jónak vagy rossznak, ebből következőleg elutasítja vagy elfogadja nemcsak a viselkedést, hanem magát az egyént is. Ennek a szűrésnek az eredménye pedig a diszkrimináció: a negatív tulajdonsággal felruházott egyénnel való kapcsolatot, interakciót az előítélettel, előítéletekkel rendelkező egyén ignorálja.

Az előítélet mindig általánosítás: egy adott szituációbeli megnyilvánulást, egy adott személy jellemzőjét átvisszük más szituációkra, más személyekre is. Ezen a ponton az előítélet rokon a sztereotipizálással, vagyis azzal, hogy egy adott egyéni személyiségvonást, jellemzőt az egyénnel valamilyen okból rokon egyénekre is kiterjesztjük szűrés nélkül, tehát annak meggondolása nélkül, hogy az adott tulajdonsággal felruházott egyénre az átvitt tulajdonság érvényes-e. A sztereotípiák eredendően azt a célt szolgálják, hogy a dolgokról, személyekről, eseményekről való általánosítás révén a világ dolgait, jelenségeit, a társadalom tagjait kategóriákba soroljuk, és így könnyebben eligazodjunk köztük. A sztereotípiák használata akkor válik negatív jelenséggé, amikor sztereotípiák alapján diszkriminálunk egy egyént, csoportot, jelenséget,

12 Porkolábné Dr. Balogh Katalin: Tanulási zavarok korai felismerése komplex szűrvizsgálat alapján. Szociális zavarok, beilleszkedési nehézségek. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985.

13 1964-ben Eric Berne amerikai pszichiáter megjelentetett egy írást Játékok, amelyeket az emberek játszanak címmel, és azonnal sikerkönyv lett. A szerző szerint a rendkívüli népszerűség oka az, hogy valamennyien szeretjük, ha írnak rólunk, megmagyarázzák cselekedeteink okát.

14 Allport, Gordon: Az előítélet. Bp., Gondolat Könyvkiadó, 1977. 35.

situációt, vagy amikor a sztereotípiá ellenkezőjének bizonyítása ellenére sem változtatjuk meg az adott dologhoz, jelenséghez, egyénhez vagy csoporthoz való hozzáállásunkat.

Az intolerancia, az előítélet elleni aktív fellépés egyik legfontosabb helyszínének kellene lenniük a nevelési, oktatási intézményeknek. Tudjuk, hogy sok esetben ez nem így van.

Fodor elgondolása szerint a diszkriminatív magatartás megváltoztatására egy lehetséges alternatíva a proszociális viselkedésre nevelés. „Olyan egyéni viselkedésformák szervezett alakításáról van szó, amelyek a másik ember javát szolgálják, és amelyeket a cselekvő annak ellenére hajt végre, hogy abból közvetlen nyeresége származna, jutalmat várna el vagy arra valaki kötelezte volna.”¹⁵ Más szóval ez egyet jelent a szociális empátia kialakításával, amit meg kell tanulni az egymás közötti érintkezés során.

3.4 Inter- és multikulturális nevelés

Ha a multikulturalitás a különböző kultúrával rendelkező csoportok, népek, országok egymás mellett élését és egymás elfogadását jelenti, akkor az interkulturalitás az együttműködés első számú feltétele. E két fogalmat egymás folytonosságaként kell kezelni, a multikulturalitás kialakulásának egyfajta lépcsőfokaként értelmezendő az interkulturalitás. Az interkulturalis oktatás célja, hogy a többség és a kisebbség ismerje meg egymás kultúráját. Ezáltal közelebb kerülnek egymáshoz a csoportok tagjai és saját kultúrájuk is gazdagodik. Mindeközben a megismerés által az együttműködés fontos tényezővé válik.

A nevelés ugyanakkor egy (politikai, gazdasági, társadalmi, egyéb módon meghatározott) egységen belüli különböző kultúrák elfogadására hívja fel a figyelmet. A multikulturális nevelés is törekszik a sztereotípiák lebontására, a kultúrák pluralizmusát hirdeti, de hiányzik az „egymáshoz, az értékteremtő együttműködés”.¹⁶

A multikulturális nevelés csak akkor lehet eredményes, ha a pedagógusoknak az erre vonatkozó kompetenciája is fejlődik. Ez alatt olyan kompetencia értendő, amely képes arra, hogy eredményesen közvetítsen a gyerekek és szülei között az elfogadás, az együttélés elsajátítása érdekében. Tartalmazza az egymás felé való pozitív odafordulást, az egymás, a kulturális másság, az értékválasztások különbözőségének elfogadását, a más kulturális értékek felé mutatott nyitottságot, empátiát, segítőkészséget, a befogadás képességét. Az elfogadás, az együttműködés természetesen kölcsönös, ez a folyamat nem lehet egyoldalú. A kölcsönösségen alapuló megismerés és alkalmazkodás adhatja meg az együttesség örömét is, nem beszélve annak igazságosságáról. Ez a folyamat így a pedagógiai gyakorlat ez irányú aspektusát is meghatározza.

3.4.1 Inter- és multikulturális nevelés az óvodában

A multi- és interkulturalis nevelés olyan személyi és intézményi változásokat feltételez, amelyek kitágítják a hagyományos szervezeti kereteket, és lehetőséget adnak az eltérő perspektívák és az egyenértékű szemlélet megjelenítésére. A különböző beavatkozások, változtatások, illetve fejlesztések egymással kölcsönhatásban alakítják a szervezeti kultúrát.

Legfőbb összetevői:

- a szülőkkel/családokkal való pozitív és aktív kapcsolat;
- multikulturális tartalmak megfelelő reprezentációja a pedagógiai környezetben;
- új típusú pedagógusszerep (facilitátor), az előítéletek csökkentése;
- minőségi nevelés és a fejlődés lehetősége mindenki számára az óvodában;

¹⁵Fodor László: A proszociális viselkedés iskolai nevelésének lehetőségei. In: Közoktatás, 1998. 4. sz. 1.

¹⁶Tusa Cecília hivatkozása i. m. [15. j.] [Aranyosi I.: Társadalmi fejlődés modellje az új tagállamokban – Brassó című tanácskozás, Brüsszel]

- kultúraazonos pedagógia, a gyerek családi kultúrájához alkalmazkodó nevelés;
- az együttlét közös jelentéssalkotó folyamatként való felfogása;
- gyermekközpontú pedagógia, segítő-támogató intézményi és csoportlétkör;
- folyamatos reflexió és értékelés.¹⁷

Kovács Mónika szerint „a multikulturális nevelést és az integrációt nem lehet elég korán kezdeni. A többségi gyerekek harmadik életévükben már kialakítják azokat a „pre-előítéleteket”, amelyekből később az igazi előítéletek kifejlődnek. Ebben az életkorban már észreveszik az emberek közötti különbségeket (nem, bőrszín, testi fogyatékoságok) és élénken figyelik környezetük reakcióit ezekre a különbözőségekre. Ezek a reakciók gyakran az előítéleteken alapulnak. Harmadik és ötödik életévük között a fogalmi kategóriák tisztázása történik meg és annak megértése, hogy ezek a kategória tagságok nem változtathatók. [...] A kisebbségi gyerekek, hacsak nem nagyon elszigetelt kisebbségi közösségekben nőnek fel, szintén észreveszik a fizikai különbségeket. Ha monokulturális oktatási intézményekbe járnak, akkor hamarosan azt is megtanulják, hogy a társadalom hogyan értékeli ezeket a különbségeket, megtanulják, hogy többséginek jó lenni, vagy ahogy a híres baba-kísérletben a fekete gyerekek mondták: „a fehér baba a szép”. Iskolás korukra tehát a kisebbségi vagy fogyatékos gyerekek már megtanulják, hogy ők nem a kiváltságos „szépek” közé tartoznak és így kerülnek a már előítéletes többségi társaik közé.”¹⁸

3.5 Az interkulturális értékeket közvetítő óvodai program tartalmi és módszertani lehetőségei

A hazai szakirodalomban – mint azt korábban jeleztük – nincs egységes értelmezése a multi- és interkulturális nevelés elkülönítésének. Az Óvodai nevelés országos alapprogramjának megfogalmazása szerint, a módosult II. Gyermekkép, óvodakép fejezet értelmezésében a társadalmi, illetve a közoktatási rendszer új kihívásaival összhangban szükséges „az inkluzív, az integrált, a migráns (multikulturális – vagy ahogy Európában nevezik: interkulturális) gyermekek nevelését támogató szemlélet.”¹⁹ Ez a megfogalmazás véleményünk szerint pregnáns bizonyítéka saját felfogásunknak is, amely szerint a gyakorlatban csak egységes értelmezés és alkalmazás révén érhető el eredmény.

Az interkulturális pedagógia „hármasszabálya”²⁰ a következő:

1. Az interkulturális pedagógia tiszteletben tartja a gyerekek kulturális identitását és az oktató-, nevelőmunkában épít rá.
2. Az interkulturális pedagógia biztosítja minden gyermek számára a társadalomban való aktív részvételhez szükséges ismereteket, készségeket, kompetenciákat.
3. Az interkulturális pedagógia lehetővé teszi, hogy valamennyi gyermek megszerezze azokat az ismereteket, készségeket, kompetenciákat, szemléletet, amelyek révén az egyén tevőlegesen képes hozzájárulni a különböző beállítottságú egyének, etnikai, társadalmi, vallási és kulturális csoportok kölcsönös tiszteletéhez, megértéséhez és szolidaritásához.

17B. Nagy Éva–Boreczky Ágnes–Kovács Mónika: Multikulturális tartalmak – interkulturális nevelés. Képzési csomag a pedagógusképző felsőoktatási intézmények számára. http://www.educatio.hu/download/hefop/project_1/multikulturalis_pcs.pdf [Látogatva: 2010. 12. 10.]

18Kovács Mónika: Integráció és előítéletmentes oktatás. In: Montessori Műhely, 2001. 2. sz. 6.

19Lásd részletesebben: Brassói Sándor–Paszkoszné Kulcsár Andrea: Az Óvodai nevelés országos alapprogramjának legfontosabb változásai, az óvodák és fenntartók feladatai. Oktatási előadás. http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/ovoa_lv_100204.pdf [Látogatva: 2011. 02. 14.]

20Lásd részletesebben: Forgács András: Az interkulturális pedagógia a migráns tanulók nevelésének a szolgálatában. Oktatási előadás. http://www.wekerle.gov.hu/download.php?doc_id=450 [Látogatva: 2011. 02. 14.]

A hármas cél megvalósításához szükséges eszközök az óvodai nevelés során:

- Megfelelő óvodai programok fejlesztése és bevezetése.
- Megfelelő pedagógiai módszerek kialakítása és alkalmazása.
- Megfelelő nyelvi, kommunikációs eszközök kifejlesztése, alkalmazása.
- Pedagógusok megfelelő képzettsége (saját kulturális örökség alapos ismerete, a migráns csoportok igényeinek tudatos ismerete).
- Az interkulturális pedagógia eredményessége érdekében az óvodai csoportszobákban zajló nevelést ki kell terjeszteni (óvoda és helyi közösségek, szülők, helyi lakosság aktív és megértő együttműködése és közreműködése).

Egyik kiváló példája e tartalmak gyakorlati megvalósításának a Debrecenben működő Pósa Utcai Óvoda Helyi Nevelési Programja (HOP), annak nevelési alapelvei. „Óvodánk célrendszere, amely a Lépésről Lépésre Óvodai Program, a Cigány Gyermek Nevelésének Programja és a Migráns Gyermek Nevelésének Programja egyöntetűen kiemeli a gyerekek megismerését, elfogadását, képességszintre épülő fejlesztését, a tehetség gondozását, a kompenzációt, felzárkóztatást. [...] Minden óvodapedagógus rendelkezik a Lépésről Lépésre Óvodai Program alapképzésével. A nyitott óvoda feltételezi a szülői házzal való szoros kapcsolatot, a szülőbevonás által. A szociális segítség (gyermekjóléti és családsegítővel való napi kapcsolat) tovább erősíti a családok működőképességét.”²¹

„Feladataink a Cigány Gyermek Nevelésének Programjából adódóan:

- hogy már 3 éves kortól óvodai ellátásban részesüljenek;
- a családból az óvodába való átmenet segítése;
- hogy rendszeresen járjanak óvodába;
- az óvodai napirend, szokások megismertetése, elfogadtatása, szükségleteik maximális figyelembe vétele mellett;
- gyermekközpontú, személyiségközpontú fejlődés segítése, fejlesztés megvalósítása a különböző tevékenységi formákban;
- gyermek- és családvédelem feladatainak megvalósítása (a gyermek a családban nevelkedjék, szükségleteihez igazodó nevelés, személyiségfejlődés biztosítása, hatékony együttműködés a gyermekjóléti és családsegítő szolgálattal);
- hogy váljon értéküké az önzetlenség, az együttérzés, segítőkészség, a munkaszeretet, az igazmondás és a becsületesség.”²²

„Feladataink a Migráns Gyermek Nevelésének Óvodai Programja alapján:

- a gyerekek mindenkifelett álló érdekének, azaz személyes jogaik és szabadságuk, valamint fejlődési szükségleteik biztosítása;
- hogy a magyar állampolgárságú és anyanyelvű, valamint a menekült, menedékes, menedékjogot kérő, oltalmazott és befogadott jogi státuszú, bármilyen anyanyelvű gyerekek együtt nevelődjenek és a lehető legtöbb időt töltsék együtt;
- csoportba sorolásnál minden óvodai csoportban helyet biztosítunk számukra, megfelelő arányok figyelembevétele mellett, inkluzív nevelést valósítunk meg;
- vegyes életkorú és összetételű csoportokat működtetünk, amelyekben ügyelünk az arányok be-

21 A debreceni Pósa Utcai Óvoda Helyi Nevelési Programja. 21–22. http://posaovi.hu/doc/lepesrol_lepesre_ovodai_program_keretprogram.doc (Látogatva: 2011. 02. 14.)

tartására (pl. hátrányos helyzetű gyermek, menekült gyermek, halmozottan hátrányos helyzetű gyermek);

- a gyermekek jogairól szóló 1989. évi egyezmény 2. cikke kimondja a megkülönböztetés tilalmát – ezért egyes területekre nagyobb figyelmet fordítunk a gyermekek helyzetéből adódóan;
- minden kisgyermek számára hozzáférhető ingyenes óvodai nevelésben való részvétel biztosítása;
- a gyermekek védelmében és harmonikus fejlődésében minden egyes nép hagyományai és kulturális értékei jelentősek, ezért szükséges hagyományaik, népszokásaik megismerése, ápolása az egészséges kulturális környezet helyreállítása (vallási ünnepek esetén igazolt távollét);
- az óvodai felvétel dokumentumainak és a gyermekek adatainak, körülményeinek bizalmas kezelése valósuljon meg: kiemelten kezeljük az adatvédelmi törvényt és a gyermekek személyiségi jogainak védelmét;
- együttműködési megállapodás keretén belül kiemelt a tájékoztatás kötelezettsége, mind a szülők, mind a szociális munkás, mind a gyermekjóléti és családsegítő szolgálatok felé a jelzőrendszer működtetése: törekedni fogunk a közvetlen vélemény és tájékoztatás megvalósítására.”²³

„Az óvodai fejlesztő program megléte és működtetése az esélyteremtés egyik lehetősége az egyéni fejlesztés, játszóházi programok, szülőkkel történő egyeztetés, fejlesztőpedagógus alkalmazása kapcsán. A nevelési programunkban kiemelt a gyermekek döntési, választási joga, a szocializáció, a kapcsolatok, élményszerzés biztosítása. Mindezek növelik a hátrányos helyzetű és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek esélyeit, hogy értékeikkel tisztában legyenek, legyen véleményük, legyenek határozottak, és minden élethelyzetben találják fel magukat.”²⁴

3.6 A multikulturális értékeket közvetítő óvodai program tartalmi és módszertani lehetőségei

3.6.1 „Jó gyakorlatok” az óvodai multikulturális tartalmak megjelenítésére²⁵

Az Educatio Kft. honlapján a TÁMOP-3.1.4 valamint a TÁMOP-3.2.2 programok előírásainak megfelelően a „Szolgáltatói kosárban” számos elemzésre, követésre, átvételre alkalmas „jó gyakorlat” található. Ezekből a leírásokból válogatva kitűnik, hogy az elméleti leírások, követelmények miként valósulnak meg azokban az óvodákban, ahol az óvodapedagógusok és a hátrányos helyzetben élő gyerekek és családjaik helyzetének megváltoztatásában a segítő szakmák képviselői együttműködnek e helyzet megváltoztatása érdekében.

1. Bartók Béla Nevelési Központ Négyszínvirág Óvodája, Bölcsődéje (Vésztő): „Hagyományok, mesterségek, szokások” multikulturális nevelés óvodai megvalósulása. A projekt tartalma: cigány irodalmi alkotások, cigány képzőművészeti alkotások, festészet, közös értékeink, (cigány és nem cigány) hagyományaink, mesterségek, cigány szokások, ételek, a cigánység eredetének, történelmének bemutatása, megismerése. Az intézmény felvállalta a kisebbségi óvodai nevelés biztosítását, feltételeinek megteremtését. E feladat nem igényel többletfoglalkoztatást, de igényel jól képzett óvodapedagógust (nemzetiségi óvodapedagógusi szak vagy legalább középfokú nyelvvizsga), aki beszéli a kisebbség nyelvét, ismeri a kisebbség szellemi és tárgyi kultúráját, hagyományait, szokásait.²⁶

23A debreceni Pósa Utcai Óvoda Helyi Nevelési Programja. [31. j.] 32.

24 Uo. 22.

25Lásd az Educatio Kft. honlapján szereplő „jó gyakorlatokat”. http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jo_gyakorlatok_list/1298130970.edu [Látogatva: 2011. 01. 15.]

26 http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyakorlat_print_show/jold/136/1300801020.edu [Látogatva: 2011. 01. 15.]

2. Wunderland Óvoda – Wunderland Kindergarten (Szekszárd): „Ebben a korban nagyon fontos, hogy a kisgyermek ne csak halljon a német nemzetiségi hagyományokról, hanem közvetlenül, tevékenyen megismerhesse, megtapasztalhatja és rácsodálkozzon. [...] Olyan jó gyakorlatot ajánlunk a nemzetiségi óvodák számára, amely egész évben lehetőséget biztosít a népi kultúrával való ismerkedésre, a népi mesterségek kipróbálására, az elemi tánclelőadásokkal való ismerkedésre, a mozgáskultúra fejlesztésére, a nemzetiségi dalanyag megismertetésére, a közös tánca és éneklésre, a jellegzetes népviselet bemutatására és felöltésére. [...] Létrehoztunk óvodánk folyosóján egy nemzetiségi kiállítást, amely régi nemzetiségi tárgyakat, eszközöket, ruhákat rejt.”²⁷
3. Batai Általános Művelődési Központ (Báta): „A Gyermeklanc programba belépő gyermekek az iskola kínálatából első osztálytól választhatják a német nyelvet, az informatikát, a roma népismeretet és a hitoktatást. [...] A magyar és a roma néptánc hagyományokat ápoló táncegyüttes gyermektagjai helyi rendezvények ünnepelt szereplői. A programban folyamatosan magunkénak mondhatjuk a szülők aktív részvételét elsősorban a projekt napok, nyílt napok, egyéb közös rendezvények, tevékenységek során. Adott tanévben több lehetőséget (óvodai, ill. iskolai helyszínnel szülői értekezlet-programismertető, nyílt nap) biztosítunk a program megismerésére. Az intézmény több civil szervezettel és egyesülettel tart fenn élő kapcsolatot. Partnereink és a fenntartó által szervezett közalapítvány támogatásával gyermekeink gyakran vehetnek részt helyi és vidéki kulturális és szabadidős programokon.”²⁸
4. Dél-Zselic Középiskola Kétújfalu Konrád Ignác Általános Iskolája és Óvodája (Kétújfalu): Multikulturális tartalmak – cigány népismeret a kétújfalu óvoda helyi programjában. A jó gyakorlat célja az eltérő kultúrával és kommunikációs kóddal rendelkező gyerekek együttnevelése, a multikulturális tartalmak átadásával identitástudatuk erősítése. „A kisebbségi kultúra fenntartása, beleértve a vallás, a nyelv, a normák, tradíciók, társadalmi értékek, társas kapcsolatok ápolását. Átfogó értékek felkarolása, fejlesztése, amelyek mind a kisebbség, mind pedig a többség számára fontosak és értékesek. [...] A család elfogadása, tapintatos, elfogadó kommunikáció kialakítása, családi háttér partnerként való kezelése családi napok szervezésével, projektbe való bevonással.”²⁹
5. Napfény Óvoda (Ercsi): Fogadj el! – A roma gyermekek, családok szocializációjának elősegítése az óvodában az Advent projekt megvalósítása kapcsán. „A már hagyománnyá vált adventi készülődés keretében a roma családok beilleszkedésének, szocializációjának segítése, megkönnyítése. Szeretetteljes, ünnepi hangulat megteremtése az ünnepi készülődés, a sokszínű tevékenységek megvalósítása során. A gyermek-szülő-pedagógus együttműködésével az előítéletek csökkentése, a jó partneri kapcsolat kialakítása.”³⁰
6. A kompetencia alapú óvodai programcsomag igen széles körű lehetőséget biztosít a multikulturális nevelés megvalósításához. A kompetencia röviden összegezve ismeretet, alkalmazási képességet és attitűdöt jelent. A kompetencia alapú óvodai programcsomag bevezetése azt a célt szolgálja,

27 http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyszerlat_print_show/jold/2702/1297720647.edu [Látogatva: 2011. 01. 15.]

28 http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyszerlat_print_show/jold/295/1297721723.edu [Látogatva: 2011. 01. 15.]

29 http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyszerlat_print_show/jold/1448/1297722514.edu [Látogatva: 2011. 01. 15.]

30 http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyszerlat_print_show/jold/3660/1297723926.edu [Látogatva: 2011. 01. 15.]

hogy az óvodáskorú gyerek tapasztalati úton (játék, művészetek, önálló alkotás révén) ismerje meg a környező világot; ez egyben az óvodai program alapkonceptiója is. Saját „tudása”, élménye, tapasztalata legyen a kiindulópontja az újabb tapasztalat- és élményszerzésnek. Ez vezethet el az iskolába lépéskor az örömteli tanuláshoz és a motiváció kialakításához. A tevékenységek rendszere a gyermekben meglévő világ „ismeretére” alapozva, a kíváncsiság ébren tartásával, az aktivitás és kreativitás előtérbe helyezésével valósuljon meg.

7. A Lépésről Lépésre Óvodai Program szintén kedvező lehetőséget nyújt a Biztos Kezdet Óvodai Program számára. Alapelve szerint az individualizált gyermeki szükségletekre alapozva, a különféle szocializációs mintákat figyelembe véve, megismerve fejleszti a gyermeki személyiséget. Elfogadva az egyéni különbségeket, a szocializációs folyamatot ehhez társítva valósítja meg. A családok bevonása a program specifikuma, és ez is rokon vonás a Biztos Kezdet Óvodai Programmal.

3.7 Befejezés

Mínél demokratikusabb egy társadalmi berendezkedés, annál sürgetőbb igénnyel merül fel az a követelmény, hogy az emberi együttélés alapvető szabályának kell tekinteni a másság tiszteletben tartását. Különös felelősség terheli azokat, akiknek a társadalmi esélyegyenlőség megteremtésében meghatározó szerepük van, mert ha nem figyelnek erre, akkor szavaikkal, tetteikkel „ráerősítenek”, „hozzájárulnak” a negatív következmények létrejöttéhez, noha feladatuk éppen ezen negatívumok megszüntetése.

Annak a kérdésnek az eldöntése, hogy adott társadalmi körülmények között ki a deviáns, és milyen cselekmények minősülnek társadalmilag elítélendőnek, melyeket büntetnek vagy jutalmaznak, az nagymértékben függ a politikai akarattól és az adott ország szokásrendszerétől.

A rendszerváltást követően az olykor politikai, ideológiai tartalmú értelmezés visszatért a szociológiai szempontú megközelítéshez. Az intézményesített nevelés és a hátrányos helyzetű családok segítése közben gyakran újraélednek a régi beidegződések, találkozhatunk sztereotip vélekedéssel, megbélyegzéssel, adott esetben kemény diszkriminációval is.

Véleményünk szerint minél több hatalom és eszköz áll rendelkezésére valakinek arra, hogy más embereket saját tévedései által még kiszolgáltatottabbá tegyen, annál inkább meg kell fontolnia kimondott szavait, tetteit. Témánk szempontjából ez vonatkozik a szülőkre és a pedagógusokra, segítő szakemberekre egyaránt, de az utóbb felsoroltakra szakmai felelősségük miatt fokozottabban.

Természetesen a multi- és interkulturális nevelés nem szűkíthető le egyetlen hátrányos helyzetű szubkulturális (főként roma) csoport tagjaira.

Hangsúlyos következtetésünk a multi- és interkulturális nevelés összegzéseként, az elmélet és a gyakorlati tapasztalatok, a kutatásunk alapján, hogy a társadalom peremhelyzetére szorult, speciális élethelyzetű csoportok viselkedésmintáit nem a kisebbségi csoport, hanem a szubkulturális csoport jellemzőjeként szükséges azonosítani. Közös jellemző, hogy e családok diszfunkcionálisan működnek, nem rendelkeznek (legalábbis a többségi minták szerinti) konfliktusmegoldó és frusztrációcsökkentő eszközökkel és módszerekkel. Mindez időnként ahhoz vezet, hogy agresszívakká válnak, legtöbbször ellenállnak a pozitív befolyásolási szándéknak, némelykor a bárhonnan érkező jogkövető magatartás elvárásainak. A „jó gyakorlat” példái és részletesebb elemzésük bizonyítja, hogy eredmények, jelentős pozitív változások érhetőek el a hozzáértők együttes munkája által.

Ezért megfontolásra ajánljuk az író szavait: „Mindannyiunkat fenyegethet az a veszély, hogy úgy gondoljuk, vélekedéseinkben, ítéleteinkben csalhatatlanok vagyunk. Ezért gyakran kérdezd meg önmagadtól: Van-e olyan közösség vagy egyén, akit kéjjel bántanék? S ha van: kutasd ki bántási hajlamod okát, észre fogod venni, hogy az igazi ok sohasem az illetőben van, még ha talán csakugyan kellemetlenkedett is neked,

hanem önmagadban, teljesületlen vágyaidban. Bosszúállással vagy tétlen gyűlölködéssel semmit sem javítasz, viszont saját lelkületedet megmérgezed vele.”³¹

3.8 Felhasznált irodalom

1. *Kisebbség és kultúra. Antropológiai tanulmányok 1.* Szerk.: A. Gergely András–Papp Richárd. Bp., MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – MTA Politikai Tudományok Intézete – ELTE Kulturális Antropológia Szakcsoport, 2004.
2. Allport, Gordon: *Az előítélet.* Bp., Gondolat Könyvkiadó, 1977.
3. B. Nagy Éva–Boreczky Ágnes–Kovács Mónika: *Multikulturális tartalmak – interkulturális nevelés. Képzési csomag a pedagógusképző felsőoktatási intézmények számára.* http://www.educatio.hu/download/hefop/project_1/multikulturalis_pcs.pdf (Látogatva: 2010. 12. 10.)
4. „Faj”, *rasszizmus és rasszizmus-ellenesség.* Ford.: Bakos L. In: *Kisebbségkutató*, 2000. 3. sz. Eredeti: Lentin, Alana: 'Race', Racism and Anti-racism: Challenging Contemporary Classifications. In: *Social Identities*, 6. vol. 2000. 1. no. 91–107.
5. Brassói Sándor–Paszkoszné Kulcsár Andrea: *Az Óvodai nevelés országos alapprogramjának legfontosabb változásai, az óvodák és fenntartók feladatai. Oktatási előadás.* http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/ovoa_lv_100204.pdf (Látogatva: 2011. 02. 14.)
6. Bruch, E. A.: *Multikulturális nevelés – egy válasz.* In: *Magyar Pedagógia*, 1995. 1-2. sz. 19–26.
7. Cs. Czahesz Erzsébet: *Multikulturális nevelés. Szöveggyűjtemény tanító és tanár szakos hallgatók számára.* Szeged, Mozaik Oktatási Stúdió, 1998.
8. Csányi Vilmos: *Az emberi természet. Humánológia.* Bp., Vince Kiadó, 1999.
9. Domokos Andrea: *Az erőszak nyomában. Elméletek az agresszióról.* In: *Belügyi Szemle*, 1997. 10. sz. 15–21.
10. Fábrián Zoltán: *Tekintélyelvűség és előítéletek.* Bp., Új Mandátum, 1999.
11. Fleischmidt Margit: *Multikulturalizmus: kultúra, identitás és politika új diskurzusa.*, In: *Multikulturalizmus.* Szerk.: Fleischmidt Margit. Bp., Osiris Kiadó, 1997. 7–28.
12. B. Nagy Éva–Boreczky Ágnes–Kovács Mónika: *Multikulturális tartalmak – interkulturális nevelés.* Budapest, Educatio Kht. 2008. http://www.educatio.hu/download/hefop/project_1/multikulturalis_pcs.pdf (Látogatva: 2011. 02. 16.)
13. http://www.educatio.hu/download/hefop/project_2/multikulturalis_pcs.pdf (Látogatva: 2011. 02. 02.)
14. Fodor László: *A proszociális viselkedés iskolai nevelésének lehetőségei.* In: *Közoktatás*, 1998. 4. sz. 1., 10–11.
15. Forgács András: *Az interkulturális pedagógia a migráns tanulók nevelésének a szolgálatában. Oktatási előadás.* http://www.wekerle.gov.hu/download.php?doc_id=450 (Látogatva: 2011. 02. 14.)
16. Forray R. Katalin–Hegedűs T. András: *Cigány gyermekek szocializációja.* Bp., Aula, 1998, 13–153.
17. Goffman, E.: *Stigma és szociális identitás.* In: *Megismerés, előítélet, identitás. Szociálpszichológiai szöveggyűjtemény.* Szerk.: Erős F. Bp., Új Mandátum, 1998. 263–296.
18. Hegedűs T. András: *Pszichológia. Fejlődés, nevelés, szocializáció, pedagógusok.* Bp., Aula Kiadó, 1997.
19. Illyés Sándor: *A deviáns másság.* In: *Devianciák Magyarországon.* Szerk.: Dr. Münnich Iván–Moksony Ferenc. Szeged, Közélet Kiadó, 1994. 119–137.

---

31 Weöres Sándor: A teljesség felé. In: „Minden ember király.” Antológia a toleranciáról. Szerk.: Budai Éva–Vajda Zsuzsa. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. 52.

20. Kovács Mónika: *Integráció és előítéletmentes oktatás*. In: Montessori Műhely, 2001. 2. sz. 5–7.
21. *Szocializációs zavarok, beilleszkedési nehézségek*. Szerk.: Kósáné dr. Ormai Vera–Dr. Münnich Iván Bp., Tankönyvkiadó, 1985.
22. *Interkulturális nevelés és multikulturális társadalom*. Vál. és ford.: Majzik Lászlóné. In: Új Pedagógiai Szemle, 1993. 6. sz. 85–89.
23. Mihály Ildikó: *A multikulturális nevelés a világban*. In: Új Pedagógiai Szemle, 2001. 4. sz. 58–65.
24. Patterson, G. R.–Littman, R. A.–Bricker, W.: *Assertive Behavior in Children: A Step toward a Theory of Aggression*. Monographs of the Society for Research in Child Development, 1967. 32. no. 5. 1–43.
25. Porkolábné Dr. Balogh Katalin: *Tanulási zavarok korai felismerése komplex szűrővizsgálat alapján. Szociális zavarok, beilleszkedési nehézségek*. Bp., Tankönyvkiadó, 1985.
26. Taylor, R. L.: *Szubkultúrák és ellenkultúrák*. <http://passzio.wplanet.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=5735> (Látogatva: 2010. 12. 10.)
27. Torgyik Judit: *Multikulturális társadalom, multikulturális nevelés*. In: Új Pedagógiai Szemle, 2004. 4-5. sz. 4–14.
28. Torgyik Judit–Karlovitcz János Tibor: *Multikulturális nevelés*. Bp., Bölcsész Konzorcium, 2006.
29. Tusa Cecília: *Multikulturális pedagógiai tevékenységre való felkészítés a tanárképzésben Magyarországon*. http://scipa.uni-pannon.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=66&Itemid=35 (Látogatva: 2011. 01. 15.)
30. Weöres Sándor: *A teljesség felé*. In: „Minden ember király.” *Antológia a toleranciáról*. Szerk.: Budai Éva – Vajda Zsuzsa. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. 1–119.
31. *A debreceni Pósa Utcai Óvoda Helyi Nevelési Programja*. http://posaovi.hu/doc/lepesrol_lepesre_ovodai_program_keretprogram.doc (Látogatva: 2011. 02. 14.)
32. *Az Educatio Kft. honlapján szereplő „jó gyakorlatok”*. http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jo_gyakorlatok_list/1298130970.edu (Látogatva: 2011. 01. 15.)
- a. http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyakorlat_print_show/joId/136/1300801020.edu (Látogatva: 2011. 01. 15.)
- b. http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyakorlat_print_show/joId/2702/1297720647.edu (Látogatva: 2011. 01. 15.)
- c. http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyakorlat_print_show/joId/295/1297721723.edu (Látogatva: 2011. 01. 15.)
- d. http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyakorlat_print_show/joId/1448/1297722514.edu (Látogatva: 2011. 01. 15.)
- e. http://kosar.educatio.hu/index.php/intezmenyi_innovacio/jogyakorlat_print_show/joId/3660/1297723926.edu (Látogatva: 2011. 01. 15.)

